AUTHOR:

BECKER, GUSTAV HEINRICH

TITLE:

DE ISIDORI HISPALENSIS DE NATURA RERUM...

PLACE:

BEROLINI

DATE:

1857

Master Negative #

93-81342-1

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

Becker, Gustav Heinrich, 1833-1886.
De Isidori Hispalensis De natvra rervm libro; dissertatio...scripsit et...defendet Cvstavvs Becker... Berolini, typis Caroli Schvltzii, [1857]
24 p. 22 cm.

Thesis, Bonn. 1857.
Vol. of pamphlets.

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35 REDUCTION RATIO: 11x
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 4/29/93 INITIALS SS
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

AIIM

Association for Information and Image Management
1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910
301/587-8202

Centimeter

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 mm

1 2 3 4 5

Inches

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

DE
ISIDORI HISPALENSIS
DE NATVRA RERVM LIBRO

DISSERTATIO PHILOLOGICA
SCRIPSIT
ET
SVMMORVM IN PHILOSOPHIA HONORVM
AVCTORITATE
AMPLISSIMI PHILOSOPHORVM ORDINIS
IN VNIVERSITATE FRIDERICIA GVILELMIA RHENANA
RITE OBTINENDORVM CAVSSA
VNA CVM SENTENTIIS CONTROVERSIS
DIE XXVIII MENSIS MARTII CIƆIƆCCCLVII
PVBLICE DEFENDET

GVSTAVVS BECKER
LVBECENSIS
REGII PHILOLOGORVM SEMINARII SENIOR

ADVERSARIORVM PARTES SVSCIPIENT
ANTONIVS KLETTE PHIL. DR. REG. BIBL. CVST.
FRANCISCVS BVECHELER PHIL. DR.
ADOLPHVS KIESSLING SEM. REG. PHILOL. SOD. ORD.

BEROLINI
TYPIS CAROLI SCHVLTZII.

Dum totus uersor in Suetonii Tranquilli fragmentis conligendis, per Fridericum Ritschelium adfertur ad me nuntius iam acta me agere et quae ego praeparem a C. L. Rothio iam ad finem perducta esse. Itaque tali cum uiro de palma certare desperans aliam mihi rem quaerendam esse perspexi, qua uires exercerem. Nec diu quaerere nec rem a studiis in Suetonio inpositis alienam eligere licuit; sic in Isidori de rerum natura librum incidi quem cum singulari libello nondum editus esset a uiris doctis iusto magis neglectum esse uideram cuiusque duos optimos libros manu scriptos Bambergenses Ottonis Iahnii beneficio nanctus eram.

Iam in initio prima statim quaestio oritur de titulo huius libri, qui ut uulgo exhibetur in paucis tantum codicibus extat; nam cum — ut Areualus in Isidorianis p. II cap. LXXVI exponit — in plerisque codicibus liber inscribatur de astris caeli uel de astronomia seu natura rerum uel liber astronomicus uel rotarum liber (quem titulum recte de circulis libro adpictis intellegit), uerus titulus in antiquissimo libro Ouetensi saeculi VII uel VIII et in codice monasterii S. Nazarii in Laurissa et in duobus, ut uidetur, libris Bruxellanis*) atque Bodleiano quodam codice extat, ex quo Oxonio Iacobus Gronouius Ciceronis et Suetonii fragmenta rettulit; firmatur praeterea ea inscriptio Braulionis testimonio, qui Isidori scripta enumerans in Areuali Isidorianis I 3 sic refert: 'De natura rerum ad Sisebutum regem librum unum, in quo tam de ecclesiasticorum doctorum quam etiam de philosophorum indagine obscura quaedam de elementis absoluit.'

Accedit Hildefonsus de uiris illustribus cap. VIIII: 'Scripsit opera et eximia et non parua, id est librum de genere officiorum, librum prooemiorum, librum de ortu et obitu patrum, librum lamentationis, quem ipse Synonymorum uocauit, libellos duos ad Florentinam soro-

---

*) cf. Laurentius Lersch in antiquitatum diario a. 1841 p. 368.

A

rem contra nequitiam Iudaeorum, librum de natura rerum ad Sisebutum principem, librum Differentiarum, librum Sententiarum. Collegit etiam de diuersis auctoribus, quod ipse cognominat secretorum expositiones sacramentorum, quibus in unum congestis idem liber dicitur Quaestionum. Scripsit quoque in ultimo ad petitionem Braulionis Caesaraugustani episcopi librum Etymologiarum, quem cum multis annis conaretur perfecisse, in eius opere diem extremum usus est conclusisse.'

Aluari denique nescio cuius Cordubensis testimonium Areualus attulit in indiculo luminoso num. 15 haec extare referens:

'Carnalibus uero ut minus peritis scandalum nasci tempore martyrii beatus et lumen noster Isidorus in rerum naturae libro euidenti eloquio et apta figura stellae cuiusdam Horione nuntiat.'

Quibus argumentis cum satis titulus huius libri uideatur probatus esse, libro ipso quid voluerit Isidorus praestare iam quaerendum est. Vsui autem Sisebuti et aliorum se consuluisse et eorum gratia e scriptoribus uarii generis quidquid in cottidianam uitam conducere existimaret, excerpsisse et ipse dicit in praefatione et e tota libri condicione adparet; sed quibus fontibus Isidorus usus sit, non abs re est diligentius exquirere, cum antiquae eruditionis monumenta, quae nobis oblituerunt, Isidoro praesto fuerint; qua ex disquisitione quali auctoritate nobis esse debeat diiudicari potest. Rationis autem quaestio, qua fontibus suis usus sit, cum seorsum tractari nequeat nisi omnia bis dicantur, priori quaestioni adiungenda est et primo statim auctore si non absolui, tamen tractari potest.

A m b r o s i u s enim, quem praecipue Isidorus ad librum adhibuerit, iure primum locum obtinebit; quem nominatim adfert scriptor his locis VII 1 . XI 12 . XII 2 . XIII 1 . XIIII 1 . XV 1 . XVI 1 . XXVIII 1 . XXXIIII . XLI 1 . XLII 1 . XLV 1. Quos locos omnes ex Hexaemeron libris hausit, quos quater hoc ipso nomine attulit, semel 'libros quos scripsit de ratione mundi' uocauit. Qua autem ratione Isidorus Ambrosium libro suo adhibuerit, ex conparatione utriusque scriptoris, etsi omnibus paene de scriptoribus quos in quaestionem uocabimus non ipsi iudicare possumus, sed toti ex editorum arbitrio pendemus, tamen certum iudicium formare possumus; nam et initia et singula uerba Isidorum arbitrio suo conmutasse et aliter coniunxisse facile unusquisque intelleget, si XIII 1 cum Ambr. Hex. II 2, 5 uel XXVIII 1 cum III 3, 11 conparauerit uel XV ex Hex. II 3, 14 et IIII 3, 9 et II 3, 13 haustum esse uiderit. Qua de re ad ipsius Isidori uerba reuocamus: 'eorum in quibusdam causis et s e n s u s et u e r b a ponentes.' Sic omnes paene scriptores tractauit saepius conmutans et corrigens, nonnusquam integra uerba recipiens. Itaque iure nostro multos deprehendimus locos, quos scriptor non nominato auctore aeque ab Hexaemeron libris repitiuit; qui sunt hi: II 1 . VI 4. XVII 3 . XVIII 6 . XVIIII 2 . XXVIIII 1 . XLV 1.

Ambrosio autem auctoritate proximus est C l e m e n s, cui Recognitionum libri X tribuuntur quem episcopum uel antistitem et martyrem uel apostolorum discipulum uocat. Auctorem eum nominat Isidorus quinquies: XVII 3 . XXXI 1 . XXXVI 2 . XL 3 . XLI 1 ; praeterea XXXVIIII 1 'nostrorum' uel ut in aliis libris extat 'quorundam' nomine significat. Alia autem uersione atque Rufini Isidorum usum esse falso contendit Grialius in XXXI 1; nam cum in adferendis scriptoribus eum libertatem suam sibi seruasse supra uiderimus, ex discrepantia de alia uersione cogitare causa non est.

A u g u s t i n u m deinde ter ita adfert: XVIII 1 'sanctus Augustinus in psalmi decimi expositione' et XXVII 1 'ait sanctus Augustinus' et XLVIII 2 'ut ait beatissimus Augustinus'. Praeterea I 3 et XXI 3 Augustino auctore usus est.

Denique H i e r o n y m u m semel mea sententia secutus est I 3, qui tamen locus cum in multis libris non extet, ab Isidoro abiudicatur.

Cum patribus autem ecclesiasticis proxime coniungendus est mythographus, quem uulgarem usum sequens scholiasten Germanici dico; qui commentarius quo ex tempore originem ducat, summa dissensio est. Cum enim alii ut Barthius Aduers. X 21 et Ioannes Fellus in praefatione ad Eratosthenem Oxonii a. 1672 editum ac nuper Merkelius Prol. in Ouid. Fast. p. 86 commentarium eum ab ipso Germanico profectum esse Lactantio de falsa religione I 11, 64 nisi contenderent et Buhlius merito ab Hertzio explosus etiam de Nigidio Figulo cogitaret, longe plurimi hebescentis latinitatis monumentum esse existimauerunt, quod demonstrauit Suringar in programmate scholastico 'de mythographo astronomico qui uulgo dicitur scholiastes Germanici' Leidae a. 1842 edito. Sed num is ante Isidorum scripserit, ne ille quidem uir doctus etsi p. 21 n. 3 arbitrari uidetur, satis declarauit; itaque cum quattuordecim locos deprehenderim, in quibus scholiastes Germanici cum Isidoro congruit, non abs re esse iudico accuratius in eum scriptorem inquirere. Qua in re primum incidimus miram in similitudi-

nem, quae inter fabulas, quae Hygini nomen prae se ferunt, scholia Graeca Arati, Pseudoeratosthenis Catasterismos, scholiastam Germanici intercedit. Qua de uicissitudine uerissime iudicauit Godofredus Bernhardy Eratosth. p. 131 sq. fundamenta fabularum Hyginum Augusti aequalem iecisse, paulatim autem uehementissime permixtas et interpolatas esse, tum Graecum magistellum eas puerorum in usum uernaculo donauisse sermone. Vtrum autem scholiasta Germanici Catasterismos exscripserit uersane uice hi illinc deriuati sint, nihil iuuare decernere.

Sed decreuit Westermannus scholiasten Germanici, nonnulla si demas aliunde petita, nihil aliud esse nisi Pseudoeratosthenem latinum factum praef. Mythographorum p. VIIII statuens; quod mihi quoque persuasit, quamquam multa sane uel addita uel paulum mutata inuenimus, ut exempli gratia p. 42 editionis Buhlianae uerba 'ut refert Panyasis in Heraclea' in Eratosthene, qualis nunc quidem extat, desiderantur. Sed haec etiam a Graeco grammatico scripta esse ueri est simillimum, pleraque autem Latinam originem prae se ferunt ut p. 39 'Ouidius a Iunone in bestiam conuersam scribit' ac praecipue Nigidii Figuli fragmenta ab eo scholiasta solo seruata, quae Alfredus Breysig in dissertatione inaugurali Berolini 1854 edita conlegit. Quae si excipias uerba a p. 38 'Helicen autem dicit Hesiodus' relicua usque ad p. 89 ex Eratosthene uersa esse iudicabis; quae autem praecedunt a p. 36 usque ad p. 38 aeque e Graeco uersa esse uidentur, etsi prorsus eadem ne in scholiis quidem Graecis extant. Prorsus autem discernenda quae p. 108—118 extant uel eo mihi uidentur, quod ab optimis libris Puteaneo et Basiliensi teste Breysigio absunt in Vrbinate tantum et Strozziano seruata; quae a Latino inferioris aetatis scriptore confecta esse cum e toto orationis habitu tum ex insigni Plinii fragmento, quod p. 112 et relicuas paene omnes conplectitur, facile colligitur. Quibuscum ea quoque mihi uidentur coniungenda esse, quae p. 33—35 extant, quorum prior pars etiam in Censorini fragmento p. 76 Iahn. reperitur. Haec autem pars, quam breuitatis causa mathematicam dicam, maxime cum Isidoro congruit; sed cum etiam scriptor cum altera quam mythologicam dicam, pauca communia habeat, de utraque parte iudicium faciamus oportet; quod ideo difficile est quia eis de scriptoribus, qui communi usui seruiunt, ut de ipso Isidoro, Hygino, scholiasta Germanici, aliis multi semper conmutando et addendo bene sibi meruisse uidebantur ita ut ex uno tantum loco nihil

certi concludi possit. Quae nisi ita essent, uno Lactantii testimonio defungi possemus, nam etiamsi ei eam uim supra denegauimus, ut a Germanico ipso commentarium profectum esse crederemus, tamen ea uis remanet ut ante Lactantium mythologicam commentarii partem conscriptam esse statuamus. Quod testimonium recte ut intellegatur una cum scholiastae uerbis hic adponam:

Lactant. de falsa religione I 11, 64.	Schol. Germ. p. 73.
Caesar quoque in Arato refert Aglaosthenem dicere Iouem cum ex insula Naxo aduersus Titanos proficisceretur et sacrificium faceret in litore, aquilam ei in auspicium aduolasse, quam uictor bono omine acceptam tutelae suae subiugarit.*)	Aglaosthenes dicit Iouem (in aquilam transfiguratum) Naxiam regionem, ubi nutritus fuerat, petiisse et regnum accepisse. Egresso uero de Naxo cum aduersus Titanas proficisceretur et sacrificium faceret, aquilam ei in auspicio apparuisse et fulmina ministrasse, quam bono omine acceptam tutelae suae subiecisse.

Addit praeterea Suringar alium Lactantii locum I 21, 38 quem cum p. 54 conparari iubet et magnam ostendit similitudinem scholiastae et Fulgentii, quam tamen nos non moramur, cum Fulgentium e scholiasta pendere unicuique adpareat. Sic etiam e mathematica scholiastae parte Isidorum hausisse eo adparet quod scholiasta p. 109 de cursu solis et lunae etiam horarum numerum praebet, quem Isidorus XVIIII 1 ceteroquin idem omittit. Accedit quoque quod cum eadem paene uerba apud scholiasten p. 108 et Isidorum XV 2 legantur, uerba 'unde frequenter et solem uidemus madidum atque rorantem' etiam Ambr. Hex. II 3,13 agnouit. Denique Sillgii iudicium, qui praef. p. XLI scholiasten Plinii exemplari omnibus codicibus longe puriore usum esse censet, non est neglegendum. Sed altera e parte non parui momenti argumenta praesto sunt, quibus Isidorum scholiastae, qualis nunc habetur, antecessisse probetur. Qua in re argumentum primo adspectu grauissimum fere nil ualet; extant enim in mythologica parte p. 88 uerba, quae secundum Eratosth. Catast. 41 sic interpungenda esse censeo:

'Cognosceus Apollo sibi coruum peccasse prohibuit eum eo tempore aquam bibere — ut Aristoteles dicit in eo libro, qui de bestiis

*) Ex quo testimonio adparet non tam falsos, quam Suringar putat, eos esse qui commentarium *scholiasten Germanici* dicant, cum iam Lactantii tempore cum Germanici Phaenomenis coniunctus fuerit.

scribitur, et Isidorus in Naturalibus uel in Physicis memoriae tradidit — quod ipse peccati poenas daret, qui et postea astris illatus est.'

Quibus uerbis si Hispalensis episcopi mentio facta esset, ut Meursius putat, qui tamen Isidori locum indicare non potuit, tamen de uniuersa scholiastae aetate nihil probatum esset, cum Isidori nomen facile librarius huius scriptoris memor addere potuisset. Cum autem ea uerba nemo apud Hispalensem reperire potuerit, non est cur alium Isidorum a scholiasta intellegi negemus, praesertim cum Isidori nomen a ueteri usu non abhorrere Isidori Characeni exemplo, cuius Plinius nat. Hist. IIII 4 al. meminit, et eius Isidori, qui in schol. Bern. ad Virg. Ecl. VIIII 29 extat, conprobetur. Sed alterum restat multoque grauius argumentum. Capite enim XXXVIII quod inscribitur 'de signis tempestatum uel serenitatis' quae praecedentibus Tranquilli uerbis extant Varronis Nigidii Arati Virgilii uerba, eadem etiam apud scholiasten Germanici duobus locis inuersoque ordine ita repetuntur, ut utroque loco de signis tempestatis uel serenitatis agi dicatur. Nam ea quae paragraphis secunda et tertia continentur p. 112 hoc leguntur exordio: 'Praeterea signa tempestatis uel et serenitatis in ea (sc. luna) uideri posse antiqui dixerunt. Nigidius ait' et q. s. Atque antiquorum uerba, quae paragraphis quarta et quinta extant, p. 108 sic leguntur: 'Signa enim tempestatis uel serenitatis hoc modo astrologi mundi cognoscenda esse dixerunt. Virgilius namque ait, si sol' et q. s. Sin singula utriusque scriptoris uerba conparas et de scholiastae uerbis certo fundamento nos carere meministi ad Nigidii uerba Breysigii scripturam (p. 43) adhibens, non solum ueterum scriptorum uerba sed etiam coniunctiones ita similia esse intelleges, ut alterum ex altero hausisse necesse sit. Quin autem Isidorum scholiasta auctorem secutus sit nemini inuersum uerborum ordinem apud scholiasten et titulum capitis Isidoriani respicienti dubium esse potest; nam ex eodem inferioris aetatis scriptore utrumque hausisse, ne suspicandi quidem causa est.

Itaque his pro fundamento subiectis nunc singulos locos examinemus. Quae autem Isidori uerba cum mythologica parte congruunt, (respondet enim XXVI 5 paginae 38, XXVI 8 p. 75, XXVI 14 p. 77) ea non ita accurate consentiunt, ut caput XXXVIII cum mathematica parte, tamen Isidorum ex scholiasta hausisse e tota oratione conligere licet. Contra XXVI 6 Isidorus pleniorem habet orationem quam scholiastes p. 65. Ad mathematicam autem partem quod attinet, maxime dignum est memoratu XVII 1 'dicunt antiqui Aratus et Hyginus solem per se

ipsum moueri non cum mundo uerti,' ubi Arati sub nomine scholiasten uidetur intellegere. Ceterum ea uerba et relicua ex Hygino sunt petita, sic etiam XX 1 cum Hygino Astr. IIII 14 et scholiasta p. 108 consentit. Restat unus scholiastae locus, qui cum tribus Isidori locis conparandus est:

Isid. de nat. rer. XVIII 1.	Isid. Origg. III 52, 1.	Schol. Germ. p. 109.	Isid. d. n. r. XXI 1.
Alii namque dicunt proprium eam lumen habere, globique eius unam partem esse lucifluam, alteram uero obscuram et dum moueatur in circulo suo eandem partem qua lucet paulatim ad terras conuerti.	Lunam philosophi dicunt proprium lumen habere, globique eius unam partem esse lucifluam, aliam uero obscuram et paulatim se uertendo diuersas formas efficere.	Hanc quidam dicunt philosophorum proprium lumen non habere, globique eius unam partem esse lucifluam, aliam uero obscuram et paulatim se uertendo diuersas formas efficere.	Hanc enim philosophi non habere proprinm lumen sed eandem a sole inluminari defendunt.

Addendum praeterea est ea, quae primo loco scripserim, Augustini uerbis inmixta esse. Quid autem de his locis iudicandum sit, ualde est ambiguum. Quodsi 'de natura rerum' capita tantum cum scholiasta conparamus, ex fine prioris et initio alterius deesse tale quid scholiastae uerbis concludamus: 'Hanc quidam dicunt philosophorum proprium lumen non habere. [Alii autem dicunt proprium eam habere] globique eius' et q. s. Sed cum Origines accedant, quae initio quoque scholiastae similes sunt, Suringari potius adsentior, qui in scholiastae uerbis *non* delendum esse putat. Itaque cum res dubia sit, ad eam quam nunc agimus quaestionem decernendam nil ualet. Nostro autem libro perlustrato Origg. VIII 11, 56—58 addam, quarum consensu cum p. 111 scholiastae, etsi uter aetate antecedat non intellegitur, tamen aliud demonstratur. Vterque enim scriptor Prudentii uersus adu. Symmachum I 36, 3 sq. adfert, sed uterque alio modo. Scholiasta enim sic dicit: 'De qua quidam:

Denique cum luna est, sublustri splendet amictu
Cum succincta iacet calamis, Latonia uirgo est.

Isidorus contra ita: 'Sed cum luna fingitur:

sublustri splendet amictu
Cum succincta iacit calamos, Latonia uirgo est:
Cum subnixa sedet solio, Plutonia coniunx.'

E qua re nisi Isidorum e memoria ultimum uersum addidisse sta-

tuere uelis, meliore scholiastae exemplari quam nobis praesto sit Isidorum usum esse concluditur.

Itaque ut omnia argumenta breui conplectar, utramque scholiastae partem quarto iam saeculo p. Chr. n. extitisse ex Lactantii, quem anno 330 mortem obiisse ferunt, et Ambrosii, qui anno 397 mortuus est, testimoniis satis discimus, sed postea commentarium locupletatum et recensitum esse praecipue Prudentii, qui anno 348 natus est, uersibus demonstratur, qua recensione Isidorus esse usus uidetur; denique post Isidorum aliquem extitisse, qui commentarium in angustum coegerit atque pauca ex Isidoro addiderit, ex uno tantum sed uix infringendo argumento conligitur.

Ad scholiasten uero Germanici propius accedit Hygini Astronomia, de qua Conradi Bursiani uiri doctissimi liberalitate accuratius mihi iudicare licet. Cum enim eam libertatem, qua Isidorum in libro suo inserendis scriptoribus usum esse supra commemoraui, certis exemplis probare non potuissem (nam nemo eorum scriptorum, de quibus agitur, adhuc e manu scriptis emendatus est) a uiro illo clarissimo, quem mythographorum editionem parare ex Ottone Iahnio audiueram, auctore eodem literis petii ut ad locos ab Isidoro excerptos de librorum scriptura certiorem me faceret. Nec frustra quaesiui, nam celeriter ille diligentissime enotatam scripturae discrepantiam mihi misit, quam ob beneuolentiam doctissimo uiro instas gratias publice ago. De libris autem quos conlegerat haec fere mihi scripsit: summae auctoritatis esse codicem Montepessulanum (*M*) saeculo decimo conscriptum et Vaticanum e Christinae Sueciae reginae bibliotheca (*R*) saeculi noni; ad quos cum cautione adhibendos esse Parisinum (*P*) saeculi undecimi et Bruxellanum (*B*) saeculi duodecimi. His igitur copiis instructus diligenti e conparatione non totum se Isidorum auctoribus addixisse adfirmare possum. Hyginum autem, quode nunc agitur, ter nominatim adfert scriptor XVII 1 et XVIIII 1 et XLVIII 1; praeterea XVI 3 sub 'antiquorum' et XX 1 sub 'sapientium' titulo eum uidetur intellegere; consensum denique utriusque scriptoris locis deprehendi his: IIII 1. XII 3. XVIII 4. XXI 1. XXII 1. XXVI 5. XXVIII 1.

Solinum denique semel tantum XL 1 nominat neque ad cetera eum adhibuisse Isidorum ullo exemplo potest probari.

Multum autem auctoritate et apud Isidorum et apud ceteros posterioris aeui scriptores ualuit C. Suetonius Tranquillus, quem nominatim ter XXXVII 5. XXXVIII 1. XLIIII 1. adfert bis fontem no-

minans 'Prata'; de quibus disputavit nuper Ios. Regent. in dissertat. 'de C. Suetonii Tranquilli uita et scriptis' Vratislauiae proximo anno edita p. 25 sq. Citantur enim a Prisciano ter 'Praetorum' libri hoc modo:

Prisc. p. 793 P. 387 H.: Suetonius in VIII Praetorum: 'Fasti dies sunt, quibus ius fatur, id est dicitur, ut nefasti, quibus non dicitur.'

Prisc. p. 794 P. 387 H.: Suetonius autem passive protulit in IIII Praetorum: 'Laetoria, quae uetat minorem annis uiginti quinque stipulari' ἐπερωτᾶσθαι.

Prisc. p. 1164 P.: Suetonius in IIII Praetorum: 'Minor uiginti quinque annis stipulari non potest' passiue dixit.

Apud Priscianum iam Baehrius Hist. lit. Rom. II p. 160 'Pratorum' legendum esse coniecerat reprobante Hertzio, quod tribus his locis et libri in Praetorum titulo conspirent ipsaque locorum argumenta huic titulo respondeant. Sed tamen uerum uidit Baehrius, nam quamuis Regentii argumentum, qui argutius quam uerius sic iudicauit: 'Quis enim est, quin sciat libros Praetorum non nisi libros ab ipsis praetoribus conpositos dici potuisse' meum non faciam, tamen is titulus uix potest intellegi. Nam mea quidem sententia Praetorum libri siue Praetores nihil aliud esse possunt nisi historia uel uitae praetorum, quod octo libris idoneum argumentum esse iure negabis. Non multum autem tribuo nec Hertzii argumento ipsa locorum argumenta titulo 'Praetorum' respondere contendentis nec refutationi Regentii haec disserentis: 'At Suetonius haud dubie non quid essent dies fasti uel quid praeciperet lex Laetoria in animo habuit docere, sed de etymologia uocis 'fastus' uerba fecisse nec minus legi Laetoriae notam aliquam grammaticam uidetur adiecisse.' Nam quis duobus e fragmentis de argumento octo librorum potest iudicare? Et re uera Suetonium de diebus disseruisse infra uidebimus, quae autem fuerit illa 'nota grammatica', fateor me nescire. Sed grauiora restant. Apud Isidorum enim de natura rerum I 4 eadem uerba extant, quae Priscianus p. 793 e Suetonio refert, 'fasti dies sunt, quibus ius fatur, id est dicitur, ut nefasti quibus non dicitur' ita ut Isidorum e Suetonio ea hausisse adpareat, praesertim si etiam ea, quae doctrinae plena de diebus feriatis, profestis, festis, atris, sideralibus, iustis, praeliaribus dixit, Suetonii esse demonstratur. Quod Regentius non uidit, etsi sane uidere debuit. Nam e paucis quos Isidorus libro suo adhibuit auctoribus quis talia docere potuit praeter Suetonium? Tum cum casu tantum quodam

uerba de diebus festis Suetonii esse sciamus, etiam proxima a Tranquillo scripta esse ueri est simillimum. Deinde eam similitudinem, quam inter Festum et Tranquilli uerba apud Isid. XLIIII intercedere Odofredus Muellerus praef. Festi p. XXXIIII obseruauit, etiam inter uerba de praeliaribus diebus et Paulum p. 226 deprehendimus. Denique de diebus Suetonium egisse scholiastes in Lucan. V 7 his uerbis docet:

'Significat congluuiales dies, ut ait Suetonius, in quibus quod ante intermissum fuerat, gerebatur.'

E quibus si uere disputata sunt, iam consequens est ut 'Praetores' falsus sit titulus. Primum enim cum postea Isidorus Prata attulerit, etiam hoc loco eum e Pratis hausisse admodum probabile est, praesertim cum Prata encyclopaediam quandam effecerint, ut infra docebo. Tum etiamsi scriptorem in libris de uita praetorum occasione data de diebus fastis potuisse disputare concedendum est, tamen eum his libris dedita opera de diebus disseruisse uix potest probari. Ceterum alterum Hertzii argumentum e librorum conspiratu petitum facile potest refutari, nam librarii festiuitatem, ut cum Gellio loquar, huius inscriptionis non intellegentes ut e 'pratis' forma uel 'partis' uel 'partes' uel 'partibus' fecerunt, ita in 'pratorum' forma quid aliud inesse potuerunt suspicari nisi 'praetorum'? Neque prorsus silentio praetermittendum est extare etiam pauca eius corruptelae uestigia, nam Halberstadiensis teste Hertzio p a e · t o r u m a prima manu praebet, Caroliruhensis uero p r a e · o r u m; neque cur Regentius errorem ipsi Prisciano tribuerit, ullam uideo causam.

Sed ut alia quoque quae apud Isidorum extant Suetonio et, ut mea quidem est sententia, Pratis tribuam, pauca et de ipsis Pratis et de eis fragmentis, quae certam Pratorum inscriptionem habent, dicenda sunt. Prata enim Suetoniana diserte uno tantum loco praeter Isidorianos et Priscianeos citantur in eis differentiis sermonum, quas Doruillius in miscellaneis Obseruationibus criticis nouis tom. VIIII publici iuris fecit, quarum haec est inscriptio: 'Incipiunt differentiae Sermonum Remi Palemonis ex libro Suetonii', quarumque in fine haec scripta sunt: 'Explicit praescriptae uerborum differentiae ex libri Suetoni Tranquillini qui inscribitur pratum'. Cui inscriptioni quamquam omnem fidem derogauit Ritschelius in Parergis p. 627 neque quisquam credo ab ipso Suetonio profectas esse eas differentias contendat, tamen inscriptio non de nihilo est, sed aliquam coniunctionem earum differentiarum et Suetoniani Prati indicat, quae potest indagari. Saeculo enim Hadrianeo

cum antiquarum literarum studium exerceretur, grammatici largis in thesauris antiquas linguae formas ueterum poetarum uersibus et scriptorum sententiis demonstrare studebant; ex quo studio eae antiquae poesis reliquiae, quas nobis exoptatissimas Nonius seruauit, originem suam duxisse uidentur. Similiter uero etiam Suetonium rem egisse capite XLIIII docemur. Sed cum studio ueteres formas grammaticas indagandi coniunxerunt singulorum uerborum notationem et usus definitionem, cuius studii imaginem nanciscimur ex eo, quod de diebus capite I et de nominibus maris et fluminum capite XLIIII Isidorus ex Suetonio hausit. Posteriores uero, qui cuncta scripta grammatica in breuius coegerunt, ambo studia, quae grammatici illi ut par erat coniunxerant, discreuerunt; sic ea ueterum scriptorum testimonia quae manserunt quamuis ualde corrupta tamen integra neque interpolata Nonius demum seruauit, ex altera autem horum studiorum parte differentiae quae dicuntur extiterunt, quibus idoneam materiem Suetonium praebuisse ex eis quae aetatem tulerunt Pratorum fragmentis intellegitur. Sed haec studiorum aetatis Hadrianeae pars non tam integra quam altera ad nos peruenit, nam unusquisque magistellus noua addendo bene de differentiis mereri studebat; sic barbara multa in ea coaceruabantur, antiqua uero et bona, quae scire posterioris aeui hominum nil intererat, rescindebantur, itaque factum ut hae differentiae et eae, quae Frontonis nomen prae se ferunt, cum auctoribus suis paene nil praeter nomina commune habeant. Praeterea autem recte mihi uidetur Regentius contendere a Gellio praef. de inscriptionum festiuitatibus disserente Tranquillum intellegi his uerbis: 'Est praeterea qui Pratum scripsit.'

Quid autem sit Pratum (nam Prata et Pratum idem est), ex ipso titulo intellegitur, cui respondet Graeca inscriptio *Λειμῶνος*, quode Suidas sub uoce *Πάμφιλος* haec testatur: *Ἔγραψε Λειμῶνα· ἔστι δὲ ποικίλων περιοχή*. Iure autem Gellii uerba (praef. 5) Regentius huc refert: 'Nam qui uariam et miscellam et quasi confusaneam doctrinam conquisiuerant, eo titulos quoque ad eam sententiam exquisitissimos indiderunt'. Quibus uerbis optime Pratum mea sententia describitur; quod etiam uaria ex materia eius libri intellegitur, nam cum quarto libro de diebus disseruisset, octauo de legibus uel ut caute loquar de adulescentium condicione uidetur egisse; incertis autem libris de signis tempestatum et de nominibus maris et fluminum disputauit. Quae fragmenta Tranquilli contemplantibus duae existunt difficultates,

quarum prior in eo vertitur quod quam arte Isidorus ad auctorem suum se adiunxerit nescimus, altera quod ubi Suetonii uerba desinant et ipsius scriptoris incipiant non potest discerni. Sic totam paragraphum primam capitis XXXVIII Suetonio ita tribuo, ut prima uerba Suetonii propria esse, finem 'quid ergo' ab Isidoro commutatum censeam. De relicuis autem paragraphis, quas scholiastes Germanici ab Isidoro recepit, potest dubitari; nam Varronis, Nigidii, Arati, Virgilii uerba Isidorum aut aliis e scriptoribus aut ex ipsis potuisse haurire non est negandum, Varronis enim multos libros quinto saeculo extitisse Sidonii Appollinaris (Epist. II 9) testimonio scimus: 'Similis scientiae uiri hinc Augustinus, hinc Varro, hinc Horatius, hinc Prudentius lectitabantur'; Nigidius uero et ab scholiasta Germanici et a Seruio commemoratur, Virgilius autem et duae Arati uersiones adhuc extant. Sed altera e parte non abhorrere a Suetonii Pratis testimonia aliorum adlata ex Gellii simili libro alteroque Pratorum fragmento et de uita Caesarum libris scimus, ut supra iam significaui. Itaque cum scriptorem alios eius generis libros praeter Pratum legisse non sit ueri simile, eo mea sententia inclinat, ut Isidorum etiam Varronis, Nigidii, Arati et fortasse Virgilii uerba apud Suetonium repperisse credam.

Caput autem XLIIII totum e Tranquillo sumptum esse equidem cum Jacobo Gronouio et Regentio persuasum habeo neque Areualó adsentior, qui uerba ' externum mare — Italia adluitur' tantum Suetonio tribuit; nam ceterae explicationes et Pacuuii, Attae, Augusti uerba Isidoro uix propria sunt. Qua autem ratione Suetonio scriptor usus sit, ex Pacuuii uersu hoc potest intellegi, qui eodem modo Origg. XIII 21, 2 legitur:

'Flammeo uapore torrens torret'

Quem uersum si solum spectamus, nullo modo offendimus. Sed longe alio modo eundem ut uidetur uersum Festus p. 352 adfert: 'Torrens participialiter pro exurens ponitur, ut est apud Pacuuium in Antiopa (*Ribbeck* 13):

Flámmeo uapóre torrens térrae fetum exússerit.

Significat etiam fluuium subitis imbribus concitatum, qui alioqui siccitatibus exarescit'.

Quaeritur enim num hic uersus Pacuuii idem sit atque prior, quod negauerunt Langensiepenus in nouo Mus. Rhen. a. 1847 p. 251 et Otto, contenderunt relicui quantum uideo omnes. Sed eisdem paene uerbis diuersas res poetam descripsisse uix quisquam credet, itaque

Isidorum auctorem suum non intellexisse oportet, et Suetonii sententia hunc in modum uidetur refingenda esse:

'Torrens fluuius qui pluuia crescit, siccitate torrescit, id est arescit. [proprie enim torrens participialiter pro 'exurens' ponitur ut est apud Pacuuium:

Flammeo uapore torrens terrae fetum exusserit.]'

Isidorus autem cuncta in breuius cogens et uersum ad priorem torrentis significationem pertinere putans aut ipse finem uersus truncauit aut mutilum iam repperit in suo exemplari, nam 'torret' ab ipso Isidoro scriptum esse consensu utriusque loci demonstratur. Ex qua ratiocinatione etiam cetera non integra esse concluditur.

Priusquam autem de certis Pratorum fragmentis disserendi finem facimus, pauca de initio capitis XXXVIII addenda sunt, ubi hanc enotaui scripturae discrepantiam:

tranquillus in partes non libertis sic dic& *A* *)
tranquillus in pratis sic dicit *C D*

tranquillŏs in prātis sic dicit *B*
tranquillus in partis sic dicit *H K*
tranquillus in partes sic dicit *F G al.*
tranquillus in partibus sic dicit *E*
tranquillis in portis sic dicit *al.*
tranquillis in pratis sic dicit *al.*
tranquillus in parthis sic dicit *L*

Duo igitur, ut librariorum errores omittam, opponuntur testimonia, alterum 'in Pratis', alterum 'in Pratis non libertis' exhibens.

Equidem alteri testimonio quamquam uno codice sustentato, quia pleniora ita praebet, ut de glossemate cogitari nequeat, magis credendum esse censeo, nam 'in annalibus libris patrum' quae capite XLIIII in aliis libris extant, longe aliter se habent. Quae cum ita sint, emendationis ratio facilis est, suscipor enim scriptum fuisse: tranquillus in pratis non. lib. Est autem non. lib. 'nono libro', quod librarii male intellegentes cum de libro Pratorum omnino non cogitarent, aut uulgari notae explicatione usi in 'non libertis' commutauerunt aut omiserunt uerba explicatu difficilia. Ex multis autem libris Prata constitisse eo quod de uniuersa Pratorum condicione diximus intellegitur,

*) Codicum notas p. XVIIII sq. explicabo.

sin octauum librum Priscianus adfert, etiam nonum ponere non est audacis hominis. Citantur autem ueterum scripta similiter a Nonio, e quo pauca exempla adferam: p. 43 concinnare: 'Idem in Academicis lib. I.' p. 69 adstipulari: 'Cicero in Academicis lib. IIII.' p. 78 bacchari: Virgilius in Georgicis lib. II.' p. 122 incuruiscere: 'Ita et in Tusculanis lib. I.'

Incerti autem loci unum extat XXXVII 5 Suetonii fragmentum, quod aeque atque uerba 'de diebus' Pratis adscribere non dubito:

'Quosdam autem Tranquillus proprios locorum flatus certis appellat uocabulis, quo ex numero sunt in Syria syrus, carbasus in Cilicia, in Propontide tracidas, in Attica sciron, in Gallia circius, in Spania sucronensis.'

Totum autem caput XXXVII e Suetonio sumptum esse probare conabor. Primum enim ex ratione qua Tranquillus nominatur etiam quae antecedunt eius uerba esse concluditur; quae si eius non essent, certe dixisset: 'Tranquillus autem quosdam.' Deinde autem quae extant nec cum Gellio II 22 nec cum Plinio nat. hist. II 47 congruunt. Singuli enim uentos hoc ordine enumerant:

Isidorus.	Plinius*).	Gellius.
septentrio siue aparctias	subsolanus siue apeliotes	eurus siue ἀφηλιώτης siue subsolanus
circius siue thrascias	uulturnus siue eurus	aquilo siue boreas
aquilo siue boreas	(Phoenicias)	uolturnus siue εὐρόνοτος
subsolanus siue apeliotes	[euronotus]	caurus siue ἀργεστής
uulturnus siue caecias	auster siue notus	fauonius siue ζέφυρος
eurus	(libonotus)	africus siue λίψ
notus	africus siue lips	auster siue νότος
euroauster	fauonius siue zephyrus	septentrionarins siue ἀπαρκτίας
austroafricus	corus siue argestes	
zephyrus siue fauonius	septentrio siue aparctias	
africus siue lips	(thrascias)	
corus siue agrestis	aquilo siue boreas	
	[meses]	
	(caecias)	

Itaque alium auctorem quam Plinium Gelliumue Isidorum sequi concludendum est, quem Suetonium esse ueri est simillimum. Sic ratioci-

*) Numerosiorum rationum uentos uncis additis significaui.

natione iam adsecuti sumus, quod necopinato dilucido testimonio firmatur. Publicauit enim Ritschelius Mus. Rhen. I p. 130 sq. carmen Leoninis uersibus conscriptum a Theodoro Oehlero in codice Bruxellano n. 10721 saeculi XII repertum quod sic inscribitur: 'Versus de XII uentis Tranquilli Physici.' Tranquillus enim ille physicus nemo est alius quam Suetonius noster Tranquillus uersibus conscriptus. Vt enim Ausonius Suetonii de uita Caesarum libros uersibus descripsit, ut Paulinus secundum Auson. epist. 19 poema de tribus Suetonii libris, quos ille de Regibus dederat, in epitomen coegit, ut in eodem codice Vitruuii caput I 6 uersibus conpositum extat, sic incertus poeta Pratorum ut suspicor caput uersu inclusit. Ipsos autem uersus hic adponere liceat, ut cum Isidori uerbis comparari possint:

Quatuor a quadris uenti flant partibus orbis:
Quisque sibi comites geminos alit inferiores.
Hi uelut in circo positi sub climate certo
Sic elementa mouent, ut eisdem non simul instent.
Si furerent pariter, sua quippe remitteret aer
Pondera continui lassatus turbine belli
Succedunt uicibus nunc hic nunc ille solutus,
Et uertit terras et cogit hebescere nautas.

Primus cardinalis septentrio
Laterales eius cyrcius et boreas.

Primus ab axe uenit concretaque frigora ducit
Emundans Scythicas septentrio nubibus oras.
Saeuior hoc alius non est; seu stringere siccus
Siue Gaetas pluuiis aspergere coeperit albis.
Nomen aparctias sumit delatus Athenas.
Circius huic dexter, boreas uolat inde sinister.
Quis uti soleant his Graeca uocabula restant.
Namque prior lingua uocitatur thrascias illa,
Respuat hexametrum quamuis ea dictio uersum.
Ipse facit madidos et grandine uerberat agros.
Inde sequens aquilo dictus consurgit ab alto
Nubila concutiens, sed rarior exit in imbres.
Frigidus ignotas Rhenus exasperat undas
Et nuper liquidam glaciem facit esse procellam,

Perpetuum montem iam de se parturientem.
Additur Aeolio tam magna potentia monstro:
Hoste sub hoc nudas refugit sua gloria siluas,
Conqueriturque breuem tellus exhausta decorem.
Omnia uincentes isti tres conlaterales
Suspirant tumidis hyemalia tempora buccis.

Secundus cardinalis subsolanus.
Laterales eius uulturnus et eurus.

At subsolanus rutilo tibi, Phoebe, propinquus
Peplum ceruleae tygoni siccat amatae.
Huic aliud nomen quod dicitur aphelioten.
Eructans animam parili moderamine mixtam
Nec stringens hebetat, nimio nec igne uaporat.
Dextram uulturnus, laeuam circumtonat eurus.
Decoquit Eoas prior, hic humectat arenas.
Calchias est calidus Pelopis regione uocatus.

Tercius cardinalis auster.
Laterales eius euro auster et e austro africus.

Verum per zonam solaribus ignibus ustam,
Qua recolit fuscus feruentia littora Maurus,
Auster ab antipodis humili statione remotis
Mitior in patriam, quam lex iubet, euolat istam.
Namque sinus gelidum pariens antarcticus illum
Aestu mutari dedignaturque relidi,
Dum peragrat mediam terraeque polique plateam.
Hanc quoque Daedaleae noton expressere Micenae.
Quicquid uer genuit decoris, sibi marcidus haurit
Interimens flores et obumbrans ruris honores.
Dextro qui famulo desedat nomen et euro
At latus sensiferum quatiens austro affricus udum
Gaudet conpositis gemino cognomine pennis.

Quartus cardinalis zephyrus.
Laterales eius africus et chorus.

Mollior occiduos zephirus lambendo Britannos
Dicitur Italiae, sed et iste fauonius horae

Arma pharetratae labefactat uitrea brumae.
Nam recreat florem matri prius inmorientem
Alliciendo senes iterum iuuenescere montes.
Cui fauet a dextris pluuialibus africus alis.
Hunc libin ex patrii dicunt idiomate uerbi
Hannibalis gentes, cuius uocat Africa manes.
Postremus, circo postremum si quid in illo,
Emergit chorus, argestes hic quoque dictus.

[*H*]i sunt bis seni quadro sub cardine uenti
Perflantes mediae spatiosa uolumina terrae.
Nec quemquam moueat, quod plura uocabula restant,
Quorum diuersis uicibus fungantur in horis.

Nihil mutaui praeter moneat uersu 62, quod typothetae potius quam librario deberi puto. Praeterea magnam mihi mouit spem ipsius Tranquilli uerba reperiendi Oehlerus addens aliquid de uentis et ordo uentorum XXVII in senatus Lipsiensis bibliotheca n. 62 extare. Precibus igitur iterum Bursianum adii ut haec mihi exscriberet; quod facile ab illo uiro qua est humanitate inpetraui. Sed spem fefellit euentus, uidi enim primo adspectu fragmentum illud ipsum esse Isidorum in angustum coactum. Incipit enim hoc modo:

'Ventus est aer commotus et agitatus sicut flabello breui potest approbari. Nec aliud intellegitur quam fluctus aeris, qui ut Clemens ait, ex quibusdam montibus excelsis uelud compressus et coangustatus ordinatione dei cogitur et exprimitur in uentos ad excitandos fructus aestusque temperandos. Pro diuersis autem partibus caeli nomina diuersa sortitur.'

Secuntur ordo uentorum XXVII, de tonitruis, de fulminibus, quae cuncta ex Isidoro sumpta sunt additis paucis Plinii et Originum et Lucretii uerbis ita ut totum fragmentum hic repetere non aptum uideatur.

Itaque ab hac spe deiecti probauimus tamen caput XXXVII ex Suetonio haustum esse. Quodsi Isidorum a Suetonio pendentem casu miro duobus locis deprehendimus, iure agamus, si omnes locos doctrinae plenos quorum alios auctores demonstrare non possumus Tranquillo tribuamus. Sed eos tantum locos, quorum origo Suetoniana aliqua ratione probari potest, hic enumerabo. Sic altera capitis primi paragraphus de initiis diei Tranquilli esse eo demonstratur quod

similia sed non prorsus eadem Varronem scripsisse e Censorino 23, Gellio III 2, Macrobio Sat. I 3 constat. Eadem quoque de causa idem de altero capite fortasse potest iudicari. De tertio autem capite res dubia est, certum uero iudicium fieri potest de quarto, de mensibus enim Suetonium scripsisse Censorinus 20 tradit, et in notatione mensium Varronis et Fuluii sententiae non nominatis auctoribus adferuntur*), porro quae de obscuro Cingo Sabinorum rege dicit a nullo alio scriptore traduntur, denique calendarum, iduum, nonarum ueriloquia etsi peruersa sunt tamen Suetonio indigna non esse censeo, cum eius generis ridicula multa iam Varro exhibuerit. Denique quae capite VI de anno narrat Isidorus Suetonio tribuo, cum pars ad Varronem possit referri, pars ut quae de eclipsi uelut anno naturali et de anno magno Metonis**) narrat, ita noua sit ut Grialii suspitionem mouerit. Capite autem septimo Isidorus a Suetonio abscessisse atque ad patres ecclesiasticos et Hygini scholiastaeque Germanici enchiridia se conuertisse uidetur, dum capite XXXVII iterum ad Tranquillum refugit.

Denique etiam poetarum auctoritate Isidorus nisus est, nam ut uersus quos confirmandae sententiae causa exscripsit omittam, duos Lucretium et Virgilium auctorum quoque loco habuit. Lucretii enim sententias XXX 4 adlato nomine sic posuit: 'Lucretius autem dicit fulmina ex minutis seminibus constare' cumque eiusdem capitis paragrapho prima 'naturalium scrutatoribus causarum' uidetur significare; praeterea capita XXX 2 et XXXVI 1 ex illo poeta fluxerunt. Quibus locis equidem caput XLIII adnumerari posse, quae fuit Grialii sententia, nego cum ipse coactus sit concedere Isidorum uerba Lucretii, quibus libenter uti soleret, hoc loco dedita opera fugisse uideri. Virgilii denique sententiam capite XXXVIII 4 attulit, ex quo si nihil aliud discimus, tamen ueram esse Heynii coniecturam in Georgicon I 441 'medioue refugerit orbe' suspicantis edocemur.

Qua autem sacrae scripturae uersione scriptor usus sit quaestionem cum non ad hunc libellum sed ad omnes eius libros pertineat, aliis relinquam decernendam satis esse ducens Areuali uerba tom. VII p. 494 hic adponere: 'In indice sacrae scripturae prae oculis habendum Isidorum saepe uersioni uulgatae adhaerere, interdum uersionem antiquam sequi, nonnumquam sensum, non ipsa uerba bibliorum exprimere, aliquando etiam unum pro altero scriptorem sacrum nominasse.'

*) cf. Censorinus 22.
**) cf. Censorinus 18.

Haec de fontibus dicenda putaui; quibus Origines non possunt adnumerari, cum imperfectas eas reliquerit et Braulio*) in uiginti libros diviserit. Quas in Origines e libro de natura rerum quae notatu digna habuit saepissime transtulit, nonnusquam aliorum quoque sententiis additis, raro neglecto hoc libro prorsus diversa docens.

Qua autem auctoritate posteris hic liber fuerit, non meum est diligentius quaerere; Bedam quidem uenerabilem multa ex hoc libro hausisse satis notum est, sed etiam ex hoc libro excerpta glossariis inserta esse uno luculentoque exemplo demonstrabo. In Hildebrandii enim glossario p. 288 n. 15 haec extat glossa: 'uaga, inbrenia.' Quae quid sibi uelint etsi se non capere profitetur editor tamen corrigit: 'uaga, erratica (aut incerta).' Immo conparanda sunt haec Isidori uerba XLIIII 3: 'uada, quibus in mari potest stari, quae Virgilius breuia appellat' et adferendum plerisque in libris non 'uada' sed 'uaga' scriptum esse. Sic summa rei iam intellegitur, utrum autem in in lateat ui (id est Virgilius) an id, incertum relinquo. Ex hoc autem libro non ex Suetonio ipso hanc glossam fluxisse ipsa corruptela demonstratur; quae res etiam aliis exemplis probari potest. Apud eundem enim p. 42 n. 16 legitur: 'caelus, sphera polus', cuius rei explicandae causa non ad Lucretium refugiendum est sed iterum ad Isidori uerba XII 4: 'hunc *(sc. caelum)* autem rotundum atque uolubilem et ardentem esse dixerunt.' Sic etiam in gloss. Amplon. p. 277 n. 123 eadem extant atque in Isidori XXVI 5, etiam corrupta uerba 'nauigare noscuntur'.

Sed hanc rem paucis tantum significare uolui, nunc ad alteram huius commentationis partem transeo, in qua de libris manu scriptis agam. De multis enim libris clarissimorum uirorum beneficio ut paulo accuratiorem notitiam haberem mihi contigit. Primum enim duos codices Bambergenses summae Ottonis Iahnii beniuolentiae debeo, qui mea gratia a uiro clarissimo Michaelo Stengleinio philosophiae doctore, regiae bibliothecae Bambergensis summo praeside, cuius eximiam liberalitatem multi iam experti sunt, facile inpretavit ut codices illos Bonnam mitteret. Quorum prior H. I. IV 17, cui Iaeckius numerum 786 dedit, ego notam *A*, saeculo VIIII scriptus quadraginta quinque foliis constat, quaternionibus sex; quorum quartus quaternio

*) Vide Areuali Isidoriana I 3.

sex tantum foliis constat, unum enim folium inter fol. 28 et 29 excidit, octauum omnino non uidetur extitisse. Isidori librum prima quadraginta tria folia conplectuntur, secuntur relicuis 'partes philosophiae' schemate inlustratae. Conscriptus est codex literis minusculis atramentoque nigro, a quo atramentum in rubrum desinens secundaeque manui proprium ualde differt. Singulorum capitum tituli literis maiusculis picti sunt, capitum autem numeri non additi. Hunc librum totum descripsi. Cur autem pro fundamento ponendus sit, infra dicam.

Alter autem liber II. I. IV. 15 n. 787 Iaeckii *(B)*, quem saeculo octauo scriptum esse ferunt, centum et tribus foliis hos continet libros:

fol. 1—34 Cassiodori de institutione diuinarum literarum.
fol. 35—67 Cassiodori de artibus ac disciplinis liberarum literarum.
fol. 67—75 Malli Theodori lib. de metris.
fol. 75—83 Incerti scriptoris *) rat. de cursu stellarum.
fol. 83—103 Isidori lib. de natura rerum, cuius cum capite XLVII omissis relicuis coniungitur carmen, quod apud Areualum VII p. 183 sq. extat.

Scripturae huius codicis quam Longobardicam dicunt imaginem Frid. Haasius programmati suo addidit. Singulorum autem capitum numeri et tituli maiusculis scripti ceteris uerbis inmixti sunt. Priora nouem capita Adolphus Kiesslingius meus, relicua ipse cum descriptione alterius codicis contuli.

Hos libros totos perscrutatus sum, relicuorum singulis tantum de locis notitiam percepi. Cum enim C. L. Rothium Suetonii gratia septem libros Basilienses et Bernenses excussisse ex Ritschelio audiuissem, ipse hortante et intercedente Ritschelio clarissimum uirum precibus adii ut quae de hoc libro haberet notata mihi meum in usum concederet. Is autem uir doctissimus liberalitate, qua uix maiorem inuenies, non solum quod ad Tranquillum attinet trium Basiliensium et quattuor Bernensium librorum scripturam statim mihi misit, sed benignissime mea gratia se quaecumque uellem e Basiliensibus libris exscripturum promisit. Quo promisso mihi gratissimo motus celeberrimum uirum de singulis locis multis atque de I 3 et XXVI 3—9, ubi alter meorum librorum deficit, et XXXVIII de uno alteroue libro con-

*) Quem Gregorium Turonensem episcopum esse Frid. Haasius in programmate Vratislaviae anno CIƆIƆCCCLIII edito demonstrauit.

sului. Sed ille uir qua est comitate non unum tantum sed tres omnibus de locis euoluit et scripturam ab Areuali editione discrepantem tam accurate mecum communicauit, ut de nullo loco mihi dubitatio relicta sit. Sunt igitur libri hi:

Codex Basiliensis F III 15^{a} olim Faeschianus *(C)* *), quem codicem uulgo saeculo VIIII adscriptum a monacho Britannico in Suebia octauo saeculo scriptum esse Hoffmannus qui Fallerslebeni natus est et Wilhelmus Wackernagel contendunt. Continet autem praeter Isidorum Germanica quaedam. Descriptus est hic liber ex exemplo ualde lacero, nam incipit XV 3 'scriptum est,' deficiunt rursus uerba XVIIII 2 'mira quadam prouidentiae' usque ad 'ut interuallo longe' XXII 2. Itaque factum est, ut titulo omnino careat.

Codex Basiliensis F III 15^{f} olim Faeschianus *(D)* saeculi VIIII aeque titulum nullum habet, sed incipit a uerbis 'dilecto fillio Sisebuto.'

Codex Basiliensis F III 15^{k} olim Faeschianus *(E)* initio haec habet: 'Incipit prefatio Isidori. Domino et filio Sesebuto,' sed columnis quae dicuntur hic praefixus est titulus: 'Rot̄. ysid.'

Codex Bernensis 224 *(F)* cf. Sinner **) p. 489 saeculi X.

Codex Bernensis 249 *(G)* cf. Sinner p. 489 saeculi X.

Codex Bernensis 417 *(H)* cf. Sinner p. 351 saeculi VIIII.

Codex Bernensis 219^{b} *(K)*.

Bruxellani *(L)* denique notitiam habui Freudenbergii uiri docti gratia. Cum enim Laurentius Lerschius de duobus huius libri Bruxellanis codicibus in diario antiquitatum a. 1841 p. 368 ita disseruisset, ut totum librum ab illo descriptum esse suspicari possis, equidem a Freudenbergio qui Lerschii thesauros pientissime seruat facile inpetraui ut quae habuit mihi concederet. Sed spes ad inritum cecidit, nam eos tantum locos quorum mentionem in diario fecerat excussos inueni. Significatur autem hic codex numero 9313 et multos alios Isidori aliorumque libros continet; memoratu autem dignus est titulus: 'de natura renum' De altero autem libro 5451 tantum scimus caput XLIIII ei deesse.

Denique de duobus Monacensibus libris Halmii uiri clarissimi gratia certior factus sum:

*) Eodem ordine, quo Rothius, eos enumero; Rothii igitur *ABCDEFG* sunt mei *CDEFGHK*.

**) Quem librum inspicere mihi non licuit.

Codex Monacensis 14300 *(Mon. II)* saeculo X scriptus titulum 'de natura rerum' a secunda tantum manu praebet.

Codex Monacensis 16128 *(Mon. I)* saeculi VIIII inscriptionem habet: 'de astronomia.' Vterque autem liber caput XLIIII omittit, utriusque scripturam tantum in XXXVII 5 noui.

Omnes autem hi libri duas in classes distribui possunt, quarum in priore sunt *ACDL* in altera *BEFGHK Mon. I. II* et *Ouet.* saeculi VII uel VIII Grialii *). Qua in re discernenda maximi est momenti caput XLIIII quod in *ACDL* et *Albanio Lucensique* et multis *Vaticanis* Areuali inuenitur relicuis omnibus omissum est. Similis quoque sed non prorsus eadem res est de capite XLVIII, quod *BE* aliis deest, sed in *Ouetensi* extat. Sic etiam I 3 uerba 'Mystice quoque' et q. s. quae etiam Areualus scriptoris uerbis non inseruit in *AD* extare, in *BE* non extare scio, num in relicuis nescio. Sed etiam singulis duarum classium partitio probari potest; quam rem sic instituam, ut eos locos adferam, quorum maxime Rothii benificio certior factus sum.

XI 2. iugales *AD Areu.*	iugabiles *BE Ouet***).
XXIIII 2. intellectum *A* intellectum $^{l'}$ sacramen $^{t\bar{u}}$ *C* intellectum sacramentum *D*	sacramentum *BE* sensum *Areu.*
XXXVIII 2 densitate obducta dum sol *ACD*	densitate densitate obducta sol *E Areu.* densitate obducta sol *B*
XXXVIII 2. tempestas futura erit (est *D*) et cum auster uentus flauerit aestus erit (aestas futura erit *A*) *ACD*	tempestas futura est *BE Areu.*
5. in euangelio dicit si facto *ACD*	in euangelio si facto inquit *BE Areu.*
XL 1. quidam autem (autem *om. CD*) philosophorum uolunt ait ambrosius cum augmento *ACD*	quidam autem uolunt cum augmento *BE Areu.*
XLV 1. sustinere (sustentari *C*) et esse in modum (mundum *A*) spongiae atque in medio (meridiae *A*) aeris mole *ACD*	sustineri (sustinere *B*) et quasi spongiam (in medio aeris *add. B*) mole *BE Areu.*

His iam sub oculis positum est, quanta similitudo intercedat inter *A C D* quantaque diuersitas a *B E*. Non autem negandum est etiam *A C D* inter se discrepare neque usquam unum alterumue librum proprius ad alteram classem accedere; attamen summum discrimen non tollitur.

*) Grialii editionem tantum ex Areuali obseruationibus noui.
**) Errores librariorum neglexi uulgares.

Omnes autem *A* et *B* discrepantias adferre longum est; Areualus autem arbitrio suo modo unam modo alteram classem esse secutus uidetur, nonnusquam tamen ab omnibus libris maxime discrepat; ut uno exemplo defungar, XXXVII 5 Areualus scribit: 'proprios locorum flatus p r o p r i i s appellat nominibus', cum c e r t i s in libris scriptum sit.

Quae cum ita sint, utram classem in recensendo Isidoro sequi debeamus quaerendum est. In Isidoro enim res paulo aliter se habet atque in antiquis scriptoribus. Ei enim libri qui communi usui inseruierunt ut Isidori Origines et de natura rerum liber, Hygini Fabulae et Astronomia ab unoquoque lectore rectractati et conmutati sunt, sic de singulis libri summo opere inter se discrepant, maxime de coniunctionibus et de uerbis 'ait' 'dicit'. Itaque cum in singulis locis quae scriptura praeferenda sit ratiocinando omnino discerni non possit, unus liber eligendus est, a quo nisi necessitate quadam cogente non recedatur; quam auctoritatem cur *A* libro tribuendam esse censuerim, nunc dicam.

Vtra enim classis librorum praeferenda sit, dubium uix esse potest, cum prior classis Isidori uerba ita pleniora praebeat, ut quibus altera classis careat, ab interpolatore quodam addita esse serio nemo contendat. Singulis quoque *A* integriorem praebet Isidori manum, ut III 3 in *A* scriptum est 'quae s e p t i m o caelo locata', in *B* et omnibus Grialii libris sexto. Sic etiam in eis locis quos supra enumeraui prioris classis scriptura praeferenda est. Altera autem parte negari non potest nonnusquam et *B* uera habere, ut III 1 'feria autem a fando dicta quasi f a r i a' ubi f a r i *A* et Areualus praebent, atque omnino *A* pauca quae in *B* extent recte, multa falso omisisse, pauca male addidisse. Sed cum eadem in altera quoque classi reprehendi possint, non uereor, ut iure priorem classem ducem elegisse uidear. Quo autem modo factum sit, ut tot capita alteri classi deessent, paucis explicandum est. Iecit quidem magis quam probauit Iosephus Regentius p. 34 haec: 'Quod totum hoc caput cum in aliis manu exaratis exemplaribus tum in cod. Bamberg. desideretur neque in indice capitum fit eius mentio post praefationem hic interposito, ita haud dubie est explicandum, ut Isidorum addidisse id dicamus, postquam alius quis libellum iam descripsit.' Cui sententiae ueri aliquid inesse intelleges, si Braulionis uerba in quarta ad Isidorum epistula (p. 9 Etymol. ed. Ott.) confers: 'Ergo et hoc notesco, libros Etymologiarum, quos a te domino meo posco, etsi d e t r u n c a t o s c o r r o s o s q u e iam a multis haberi sciamus, ut eos mihi transscriptos, integros, emendatos et bene coap-

tatos dignemini mittere, ne raptus auiditate in peruersum cogar uitia pro uirtutibus ab aliis sumi.'

Sed ut ad propositum reuertar, praestantiorem esse *A* quam *C D* nunc mihi demonstrandum est. Cuius rei cardo uertitur in uerbis XXXVIII 1 'tranquillus in partes non libertis', quae si recte a me emendata sunt certo certius summam eius codicis praestantiam significant, cum in relicuis omnibus tantum 'tranquillus in pratis' (uel 'partis' uel 'partes' uel 'partibus') extet. Sed cum de hac re dubitari posse non nesciam, alia argumenta adferam.

IIII 4 'sed ianuarium romani februarium numa pompilius addidit' in *A E* et Areualo scriptum est, *D* contra (nam *C* initio caret) haec habet: 'sed ianuarium romani addiderunt februarium numa pompilius addidit' et B: 'sed ianuarium romani dixerunt februarium n. p. a'. Corrupta esse uerba nemo negabit, equidem paulo uiolentiore commutatione sic scribendum duco: 'Sed Romanis Ianuarium [et] Februarium Numa Pompilius addidit'. Quidquid autem scribatur, 'addiderunt' quod *D* habet non ab Isidoro profectum esse certum est, de 'dixerunt' uerbo fortasse dubitare licet, sed id alteri classi debetur, quade iam iudicium fecimus. Maioris autem momenti est, quod XII 6 *A* solus uerba quae glossematis speciem prae se ferunt omittit: 'Fertur enim eius praeceps uolubilitas cursu siderum temperari'. Denique ut etiam de *C* aliquid demonstretur, XXIIII 2 *C D* perperam 'sacramentum' addunt uerbo 'intellectum'. Accedit autem, quod cum in fine totius libri in *A* et *C* circulus pictus sit, cuius superior pars tota Asiae, inferioris dimidia Europae, dimidia Africae tribuitur, in *C* nomina tantum extant, in *A* autem de nominum origine pauca adscripta sunt; quae alia esse uidentur atque quae Grialius teste Areualo in Isidorianis 77, 5 in Ouetensi codice 'de Asia et partibus eius' inuenit, quae caput 3 et 4 et 5 libri XIIII Etymologiarum esse dixit.

His singularem auctoritatem quam *A* libro tribui, quantum copiis meis adsequi potui, defendere conatus addam tantum A ex altero libro Bambergensi *B* correctum esse, quod exemplis probare facile supersedeo. Id tantum demonstrandum est correctum esse *A*, priusquam *B* emendatricem manum expertus sit. Nam IIII 6 cum uerum legeretur in A^1: mensium principia colebantur', in B^1 autem scriptum esset: 'mensuum nomina principia colebantur', addidit manus altera libri *A* uerbum 'nomina', quod in *B* altera manus lineolis inductis sustulit.

VITA SCRIPTORIS

Natus sum Gustauus Becker Lubecae a. d. VIII kal. Oct. anni CIƆIƆCCCXXXIII patre Henrico Nicolao, matre Anna e gente Kockiana; quorum illo ante hos tres annos fato tristissimo orbatus sum, hanc superstitem esse uehementer laetor. Fidei addictus sum euangelicae. Literarum primordiis a ludi magistro inbutus anno XLI gymnasium adii urbicum, quod tunc Friderico Iacobo rectore maximo opere florebat. Illius enim uiri, cuius mortem multi mecum lugent discipuli pientissimi, et Ioannis Classeni, qui hodie Francofurtense gymnasium moderatur, disciplina et institutione eruditus ac maturitatis testimonio munitus hanc in almam academiam Rhenanam migraui studiis philologicis operam nauaturus; ubi per quadriennium prodocentes audiui Bernaysium Bleekium Brandisium Brunnium Dahlmannum Delium Iahnium Langium Loebellium Albertum et Fridericum Ritschelios Schmidtium Schopenum Simrockium Welckerum. Quibus uiris omnibus gratias ago quam maximas. Singulari deinde Welckeri et Friderici Ritschelii beneuolentia mihi contigit, ut reciperer in seminarium philologicum, cuius sodalis ordinarius fui per duos annos et dimidium, per hos menses hibernos senior. Multa praeterea debeo Ritschelii disciplinae saluberrimae insignique comitati; denique Iahnii erga me merita hic enumerare non grati animi sed ambitiosi esset.

SENTENTIAE CONTROVERSAE

I. In universae antiquitatis studio a singulis incipiendum est.

II. Varro L. L. V 28 sic scribendum est: 'item Antemnae, quod ante amnis, qua Anio influit in Tiberim'.

III. Quae Liu. II 18 leguntur hunc fere in modum sunt restituenda: 'sed nec quo anno *id factum sit* nec quibus consulibus parum creditum sit, nec quis primum dictator creatus sit, satis constat'.

IIII. Liu. XXIIII 14: nauium longarum species in flumine Tarracinae, qua nullae erant, uisae.

V. Necessaria est Rutgersii emendatio Suet. Cal. 34: 'se mehercule effecturum, ne qui respondere possint praeter reum'.

VI. In uerbis, quae Suet. Tib. 67 Memmianus ita exhibet: 'existimant quidam praescisse haec eum peritia futurorum multo ante quanta se quandoque acerbitas et infamia maneret prospexisse' uerba 'praescisse haec' insiticia sunt.

VII. Recte statuit Meinekius praef. ed. alt. p. XXVIIII Horatii Satirarum II 2 uersum 29 ab interpolatrice manu esse intrusum.

VIII. De hymno Homerico in Apollinem generatim recte iudicauit Schneidewinus.

VIIII. Perperam Bernhardyus Hist. lit. Rom. p. 509 ed. tert. de Nicandro Virgilii Georgicon auctore dubitat.

X. Vera sunt quae Schweglerus de mythis aetiologicis disseruit.

XI. Sententia, quam Ernestus Curtius de Ionum migrationibus protulit, uidetur inprobanda esse.